Työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle

Valtion tulo- ja menoarvio vuodelle 2027; HE 175/2026 vp

Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiittää mahdollisuudesta tulla kuultavaksi valtion talousarvioesityksestä vuodelle 2027.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton viranomainen, jonka tehtävänä on valvoa yhdenvertaisuuslain soveltamista, edistää yhdenvertaisuutta ja puuttua syrjintään. Valtuutetulla on myös useita muita perus- ja ihmisoikeuksien valvontatehtäviä. Valtuutettu toimii kansallisena ihmiskaupparaportoijana sekä naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijana. Tämän lisäksi valtuutettu valvoo ulkomaalaisten perusoikeuksien toteutumista maasta poistamisessa sekä seulonta- ja rajamenettelyssä.

1. Valtuutetun tehtäviä on lisätty samalla kun rahoitusta on leikattu ja yhteydenotot ovat lisääntyneet

Yhdenvertaisuusvaltuutetulle tulleiden yhteydenottojen määrä on lisääntynyt vuosittain niin, että viimeisen viiden vuoden aikana yhteydenottojen lukumäärä on kaksinkertaistunut. Vuonna 2025 yhteydenottojen määrä oli 2746 yhteydenottoa. Viime vuosien aikana valtuutetun käytettävissä olevat resurssit ovat kuitenkin vähentyneet.

Valtuutettu on joutunut ottamaan käyttöön yhteydenottoihin vastaamisessa ns. seulontamenettelyn, jossa erityisen haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden tai periaatteellisesti merkittäviä yhdenvertaisuuden loukkauksia selvitetään perusteellisemmin kuin muita yhteydenottoja. Valtuutettu ei myöskään pysty vastaamaan kaikkiin sille tulleisiin lausunto- tai kuulemispyyntöihin.

Tänä vuonna valtuutetun tehtäviin lisättiin EU:n maahanmuutto- ja turvapaikkasopimuksen edellyttämä monitoroijan tehtävä. Yhdenvertaisuusvaltuutetun tulee nyt valvoa perusoikeuksien toteutumista ulkorajojen seulonta- ja rajamenettelyissä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu suostui ottamaan tehtävän vastaan vain, mikäli siihen

osoitetaan riittävät, n. 4-5 henkilötyövuoden lisäresurssit. Hallituksen esitykseen kirjattiin, että tehtävä käynnistetään yhden henkilötyövuoden resurssilla. Nyt käsiteltävässä olevassa budjetissa valtuutetun määrärahat ovat kuitenkin laskeneet vuoden 2026 talousarvioon verrattuna. Valtuutettu on joutunut hakemaan tehtävän hoitamiseen rahoitusta sisäministeriön kautta EU:n rahastosta. Valtuutettu ei pidä asianmukaisena, ettei lakimääräisiä tehtäviä rahoiteta budjetin kautta vaan valtuutettu joutuu hakemaan rahoitusta valvontaan siltä taholta, johon valvonta kohdistuu eli tässä tapauksessa sisäministeriöltä.

2. Budjetin ja hallitusten esitysten vaikutuksien arviointi on tärkeä osa eduskunnan tiedonsaantioikeutta

Yhdenvertaisuusvaltuutettu ja tasa-arvovaltuutettu ovat toistuvasti kiinnittäneet huomiota eduskunnan oikeuteen saada riittävät tiedot hallituksen esitysten vaikutuksista eri ihmisryhmien asemaan ja oikeuksien toteutumiseen.

Ongelmallista on ollut, mikäli vaikutusten arvioinnissa on keskitytty vain myönteisten vaikutusten arviointiin tai arvioinneissa ei ole perustuslakivaliokunnan edellyttämällä tavalla (esim. PeVL 51/2017 vp s. 4) arvioitu vaikutuksia niihin ryhmiin, joissa negatiiviset vaikutukset ovat suurimpia.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea (CRPD-komitea) on Suomelle antamissaan suosituksissa pannut huolestuneena merkille toteutetut sosiaali- ja terveyspalvelujen budjettileikkaukset. Komitean mukaan tehdyt leikkaukset vaikuttavat suhteettomasti vammaisiin henkilöihin ja heitä edustaviin järjestöihin. Komitea on huolestunut myös siitä, että hyvinvointialueiden rajallinen rahoitus johtaa vammaispalveluiden saamista rajoittaviin käytäntöihin ja suosittelee, että hyvinvointialueille osoitettaisiin budjettivarat, jotka mahdollistaisivat vammaispalveluiden myöntämisen yleissopimuksessa määrätyn mukaisesti.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on jo lausuessaan nykyisen vammaispalvelulain valmisteluvaiheessa vuonna 2022 kiinnittänyt huomiota esityksen subjektiivisten oikeuksien toteutumisen ja taloudellisten reunaehtojen väliseen ristiriitaan ja todennut ettei vammaispalvelulaki voi subjektiivisten oikeuksien osalta olla säästölaki.

Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta edistävien palveluiden budjettivaikutuksia arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota myös pitkän aikavälin kustannuksiin ja vaihtoehtokuluihin. Palveluiden rajaaminen voi johtaa syrjäytymiseen ja suurempaan palvelutarpeeseen tulevaisuudessa. Eduskunnan sivistysvaliokunta on

todennut yhdenvertaisuusvaltuutetun eduskuntakertomusta 2026 koskevassa lausunnossaan seuraavaa:

(s. 3) ”Asiantuntijalausunnossa on korostettu, että erilaisten oppijoiden yhdenvertaisuuden edistäminen kaikissa ikävaiheissa ja elämänalueilla ei ole vain ihmisoikeuskysymys, vaan se on myös kansantaloudellinen kysymys. Kun oppimisen ja työssä suoriutumisen esteet poistetaan sekä tarpeenmukainen, oikea-aikainen ja riittävä tuki varmistetaan, ihmisten alisuoriutuminen ja syrjäytyminen vähenevät ja hyvinvointi paranee. Pitkällä aikavälillä näin saavutettavat säästöt ovat huomattavasti suuremmat kuin tukeen käytettävät resurssit. Tämänkin vuoksi on välttämätöntä, että kaikkien vähemmistöryhmien yhdenvertaisuutta edistetään määrätietoisesti — ei vain yksilön oikeuksien toteuttamiseksi vaan myös suomalaisen yhteiskunnan turvallisuuden, elinvoiman ja uusiutumiskyvyn vahvistamiseksi.”

Vastuu vammaisten lasten yhdenvertaista koulutusta turvaavasta tuesta on osittain jakautunut kuntien ja hyvinvointialueiden välille. Vammaispalvelut ovat toissijaisia esimerkiksi perusopetuksessa perusopetuslain nojalla järjestettäville tukitoimille. Yhdenvertaisuusvaltuutetun tiedossa on tapauksia, jossa kunta ja hyvinvointialue ovat pyrkineet siirtämään toisilleen vastuun vammaiselle lapselle kiistattomasti tarpeellisista palveluista. Tätä tapahtuu erityisesti aamu- ja iltapäivätoimintaan liittyen. Joissain tapauksissa tämä johtaa palveluiden epäämiseen, viivästymiseen tai niiden epätarkoituksenmukaiseen toteuttamiseen. Aamu- ja iltapäivätoiminnan osalta vastuunjakoa tulisi selkeyttää ja rahoituksen tulisi tukea vammaisten henkilöiden palveluiden toteuttamista tavoilla, jotka turvaavat vammaisten lasten yhdenvertaisuuden, mutta ovat samalla tarkoituksenmukaisia ja kustannustehokkaita.

3. Sukupuolistuneen väkivallan vastainen työ ja ihmiskaupan uhrien auttaminen

Naisiin kohdistuva väkivalta on laaja ja vakava ongelma Suomessa, mutta väkivallan vastaisen työn rakenteissa ja resursoinnissa on vakavia puutteita.

Väkivallan vähentämiseksi tehtävää työtä ei budjetoida omana luokkanaan eikä Suomessa seurata johdonmukaisesti, kuinka paljon naisiin kohdistuva väkivalta maksaa yhteiskunnalle. Yhteiskunnallisen päätöksenteon perustaksi on saatava nykyistä enemmän tietoa siitä, kuinka paljon valtion, hyvinvointialueiden ja kuntien budjeteissa on kohdennettu rahaa naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi ja torjumiseksi. Esimerkiksi väkivallan vastaisen Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelma, joka kattaa vuodet 2026–2033, on tarkoitus toteuttaa ilman erillisrahoitusta.

Edellisen hallituskauden aikana tehdyssä valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan hankkeessa arvioitiin naisten kokeman fyysisen väkivallan aiheuttavan suorina terveydenhuollon lisäkustannuksina noin 150 miljoonaa euroa vuodessa. Tähän summaan ei sisälly väkivallan kohteeksi joutumisesta aiheutuvia epäsuoria kustannuksia, kuten esimerkiksi sairauslomia tai työkyvyttömyyttä. EU:n tasa-arvoinstituutti arvioi EU-tasolla naisiin kohdistuvan väkivallan kustannuksia ja suosittelee jäsenvaltioita tekemään omia laskelmia, jotka ohjaisivat nykyistä paremmin poliittista päätöksentekoa.

Väkivallankokijoille ja -tekijöille sekä lapsille suunnatut erityispalvelut ovat käytännössä pitkälti olleet järjestöjen tekemän työn varassa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on erittäin huolissaan siitä, että hallitus on leikannut järjestöjen saamaa niin sanottua STEA-rahoitusta, mikä vaarantaa järjestöjen tekemää väkivaltatyötä. Valtuutettu toteaa, että asiakas- ja vaikutustyön jatkuminen edellyttää, että sukupuolisensitiivistä väkivaltatyötä tekeville järjestöille taataan riittävä ja pitkäkestoinen rahoitus.

Valtuutettu pitää tärkeänä, että väkivallan vastaiselle työlle osoitetaan korvamerkittyjä resursseja ja että väkivallan vähentämiseksi osoitetun rahoituksen määrää seurattaisiin ja sen riittävyyttä arvioitaisiin systemaattisesti. Väkivallan vastaisen työn ja rakenteiden osaksi tulee sisällyttää tehokkaat toimet ihmiskaupan uhrien tunnistamiseksi ja auttamiseksi.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu Rainer Hiltunen